

OLVASÓLÁMPA

A HEGYI FÜZET

A legtöbb embernek van egy elképzelt élete, talán egy elképzelt ideje, kora is, ahová visszavágyuk, amelyikben élni szeretne. Nem mindig ott. Időnként. Elmenni, átruccanni, elruccanni odáig, és ott lenni valameddig, egy rövid ideig mindenképpen. Hallgatni a fák suhogását, a szél mozgását, és lehetőleg legyen egy fedél is a fejünk fölött, kályha, asztal, szék, fekvőhely, az eresz alatt egy hordó esővíznek, mosakodni, és egy füzet is kéznél, amibe írni. És ilyenkor csak figyelni, átadni magunkat ennek a figyelő állapotnak, és közben lejegyezni ebbe a füzetbe mindazt, amit érzékelünk. Mindazt, amit közben tapasztal az ember, maga körül is, de főleg ami történik nem is kívül-belül, leginkább benne, belül.

Gyerekkorában ki ne szeretett volna kiköltözni a rengeteg erdő közepébe, de legalább a kert végébe, mondjuk, egy kalyibába, sátorba, kuckóba, és ott egyedül, mint egy hajótörött a saját szigetén, egymagában, szülők, emberek stb. nélkül élni, eléldegélni. Hogy hogyan, miképpen, azt nem tudtuk, de a vágy megvolt bennünk. És ezt a vágyat továbbgörgetjük, továbbörökítjük, hozzuk magunkkal a gyermekkorból, és felnőttként benépesítjük mindenfélével, flórával és faunával, faluval és erdővel, fákkal és füvekkel, és ha tehetjük, rögtön megteremtjük magunknak egykori vágyunk tárgyát. Illetve annak valamilyen változatát próbáljuk meg mindennapjainkba varázsolni. Falu, erdő, fák, hegyek, füvek, csend, egyedüllét, elmélkedés, háborítatlan hely, vidék, pompázatos környék stb. Nekem is van ilyen helyem, és fogalmam sincs, hogy honnan hozom; nyilván a gyermekkorból, nyilván a faluból, és nyilván nemcsak onnan, hanem sokkal korábról, a génekből, a látásban, a hallásban, az érzékelésben, az évszázadokon át is visszhangzó üzenetekben, amit az apák, nagyapák, szépek és ükők átörökítettek rám.

Visszaemlékszem, hogyan olvastam gyermekkoromban azt, ami a két világháború közötti erdélyi magyar irodalomnak is alapvető, meghatározó toposza volt: kamasz, erdő, egyedül, vadak, fák, füvek, túlélés stb. Tamásira gondolok, Nyirő-történetekre, és *A funtinelli boszorkány* kis hősnőjére. Igen, rá is. No meg apám, nagyapám történeteire. Nekik még természetes volt az, hogy az egész nyarakat ott töltsék a rengetegben, egy kalyibában, ott éljenek hónapokon

keresztül az állatokkal együtt, a természettel teljes, abszolút összhangban. (Pár éve felkerestem ezt a helyet, teljesen benőtte az erdő, családottan kellett hazajönnöm, valami más kép élt bennem erről, valami, ami már csak azokban a mesékben, a gyermekkorom történeteiben, apám, nagyapám, nagyanyám hangjában maradt meg csupán.)

Győrffy Ákos új könyvében valami ilyen helyet talált meg, a nagyapák helyét, az apákét, a bennük (is) őrzött-hordozott belső tájat. Valami ilyesmire lelt, és noha rokon az említettekkel, nagyon messze van tőlük. Közelebb inkább Lénárd Sándorhoz, Hamvashoz, Máraihoz, Pilinszkyhez, hogy csak pár lehetséges elődöt említsek. Mert ez a könyv¹ elejétől végéig belső monológ, és a tájak is többnyire belső tájak, a feltört hétvégi házikó, az üres füzettel, asztallal, székkal, földre terített matracal csak a megfelelő helyszín, a megtalált megfelelő helyszín a kontemplációra, emlékezésre, az emlékek, a bensőnk vizsgálatára. Ami kint van, az itt többnyire bent is van, a kinti a bentiek előidézője, elővárásolója, a jelen a múltnak a kulcsa, tükre, visszavetítődése. Tisztaság és gyarlóság, való és fiktív élet, a tér intenzív átélése, a kiterjedés ebben a térben, a gyerekkori evidenciák korszaka, az álmok, a látás felnőttkorra elveszített képessége, a ki nem mondott szavak és meg nem tett tettek súlyos következményei, az irracionális, az irgalom, a szent, a vallási kérdések, Isten léte („Isten léte nem hit kérdése”), a leszületés („Hogy milyen stációkat jár végig a lélek a túlvilágon, amíg egy újabb anyaöl be nem fogadja, hogy testet adjon neki”), a kereszténység, a saját szavak („Keserves út vezet a saját szavakig”), az írás („El innen, ezt viszont csak írás közben, nagyon ritkán sikerült elérni”), a transzcendencia mélyebb tartományai, a zene („...Aminek köze van ehhez a mélyvilági hömpölygéshez”), a csend, a belső csend, a teremtés („...teremteni csak az önfelszámolás áldozata árán lehetséges”), a szegénység mint eredendő, természetes létállapot, a lelki szegénység („A lelki szegény az, aki birtokolja a legszükségesebbet, és tudja, hogy minden más felesleges és jelentéktelen”, „A szegénység nem nélkülözés, hanem annak a belátása, hogy végső soron csak egyvalami kell. Mindig csak egyvalami. Ha ez az egyvalami nincs többé, nem léphet más a helyébe, csak a semmi”) és megint csak az írás („...az egyetlen csatorna, amelyen keresztül elérhetővé válok a másik számára”) stb. a témái Győrffy Ákosnak ebben a nem túl vastag, inkább vékonyka

1 Győrffy Ákos: *A hegyi füzet*. Budapest, 2016, Magvető.

könyvben, hegyi füzetben. És persze, nemcsak ezek, hanem még sok minden, áhítatok, meditációk, elmélkedések, már-már szinte imák, gondolkodás magunkról, a természetről, magyarul: folyamatos önmagunk vizsgálata, analízise. Túlélő könyv. Élni segítő. Inspiratív, nyugtató. (Fekete Vince)

BOLDOGOK, AKIK VENDELINEK

„A kisasszony oly szép volt, mint egy régi, nemes acélmetszet, és leginkább solymászó hercegnőhöz hasonlított.”

Hát valahogy így kell kezdeni egy novellát, de ez tulajdonképpen annyira szép, hogy akár elég is lenne ennyit írni, ez már önmagában egy történet.

Hála istennek Krúdy Gyula nem hagyta annyiba ezt a történetet, és szép, veretes vonalvezetéssel gyönyörűen mesél a kisasszonyokról, a kisvárosi zenetanárokról, kalandorokról és szomorú özvegyekről. Szinte látjuk, ahogyan violaszín téntával, kerek, a felvidéki patinás iskolákban tanult betűkkel veti papírra hősei kalandjait, és a sorok mögül valahogy mindig kinéz egy borvirágos orrú Vendelin vagy egy solymászó hercegnő. És érezzük a lengyelországi hideget, a Poprád melléki ködöt, évszázados kisvárosok macskakövein lépked mellettünk a szerző, ezüstfejes sétatobbal kezében.

És néha beülünk vele egy palack borra valamely vidéki söntésbe, ahol a tulajdonost régi bánat emészti, s ezért mindig sóhajt egyet, amikor kitölti a vendégeknek a bort, sőt olyankor is sóhajt, amikor a fizetséget kéri.

Az csak természetes, hogy Szindbád is velünk tart ezeken az utakon, ahogyan Nagybotos Viola, Navarrai Margit vagy éppen a tunya Zathureczky is.

Remek novellahősök, jó társaság sorakozik ebben a novellagyűjteményben²: talán Krúdy legjobb novellái, pedig erős a mezőny. Vannak ismertek, mint az *Utolsó szivar az Arabs Szürkénél*, és vannak (legalábbis számomra) olyan ismeretlen mestermunkák is, mint például *Az ecetfák pirulása* vagy az *Asszony a nagybőgőben*.

Nem sok tanulság van ezekben a novellákban – ahogyan rendszerint egy jól megélt emberi életben sem. „Csupán” történnek a dolgok, az élet „csak” szerelemről, pénzről, barátságról szól, és Krúdy ennél többet nem is akar mondani. Untig elég ez is.

2 Krúdy Gyula: *Isten veletek, ti boldog Vendelinek*. Budapest, 2010, Osiris.

S ha télidőben, egy doromboló kályha mellett, kötögető, ábrándos tekintetű feleséggel az ablak mellett, és macskával a hintaszékben olvassuk ezt a könyvet: a világ nagyon rendben van. És többek között, mások mellett Krúdy Gyula tette azzá. Az ilyen könyvekkel. (*György Attila*)

EGY 3. KÖNYV A 2. KÖNYVRŐL

A 3. könyv³ tényleg Temesi Ferenc harmadik kötete (a *Látom, nekem kell lemennem*, illetve a *Por* után), és – a fülszöveg szerint – afféle „kollázstechnikájú regény, ha úgy tetszik, »kiegészítő kötet« a szótár formájú, nagy port kavart *Por* c. műhöz. Napló, írói és emberi vallomás, de felfoghatjuk laza és rendkívül színes bibliográfiának is, amelyben Temesi Ferenc megkapó személyes hitellel szól a *Por* születésének és utóéletének történetéről...”

Hadd szögezzem le már az elején, hogy maximálisan egyetértek Temesi Ferenc önértékelésével, mely szerint a *Por* „a [XX.] század második felének egyik legnagyobb magyar regénye” (179. oldal): annyira véglegesen kiaknázza a magyar irodalom egyik legszebb hagyományában, az anekdotában rejlő (irodalmi) lehetőségeket, hogy a *Por* után már nem is érdemes anekdotikus regényt írni.

Elképesztő (és megtanulandó!) az a tudatosság, ahogy Temesi „rákészül” a *Porra*, mondván, hogy „A második könyvnek robbannia kell, különben besorolnak a szürkék közé” (185. oldal). Kezdődik minden 1976. szeptember 11-én (figyelem: ekkor még az első kötet sem jelent meg!), amikor Temesi a következőket írja egy nagy alakú, kékesszürke fedelű füzetbe: „Mao halálának harmadnapján, Bélatelepen fogok nagy munkámba. Az Sz-i tájszótár v. Átértelmező szótár, PONTOS SZÓTÁRFORMA (a »Kutya« modelljéből kiindulva”) (10. oldal). (A *Kutya* című „szócikk” amúgy itt, a 3. könyvben is szerepel a 89–93. oldalakon.) Persze, sok minden történik még 1983 tavaszáig, amikor Temesi rendesen nekifekszik a *Por* megírásának (például elviszi a regény színopszisztát és az első fejezetet Kardos Györgyhöz, a Magvető Kiadó igazgatójához: „Átfutotta az első fejezetet és a színopsziszt. Mennyit kér? mondta végül, amikor befejezte” – 193. oldal), de a lényeg mégiscsak az, hogy amikor nekifog az írásnak, tényleg nincs megállás: „A Kardosból áradó bizalom megerősítette munkakedvemet. Június

3 Budapest, 1989, Magvető Kiadó.

30-án (...) már anyámék tanyáján voltam. Örömöm fokozta, hogy a városban megpillantottam a kirakatban a Simon és Garfunkel Central Park-i koncertjéről készült dupla albumot. A kezdetektől az ő számaikat használtam munkadalként. Ha a regény volt Pavlov, az ő számaik voltak a csöngő, én meg persze a kutya. Öt címszó/nap sebességgel haladtam, szinte önkívületben. (...) Napi 8-10 órát dolgoztam. Esténként, mire befejeztem, kezem-lábam reszketett.” (199. oldal) Csoda-e, hogy ilyen munkatempónak végül idegösszeomlás lesz a vége? Változtatni kell tehát a ritmuson és az életvitelen is: „A reggel mindennap az íróasztalomnál talált. Lassan kialakult, hogy délig be kell fejezni a napi-t, utána egy vonással sem többet” (206. oldal); „Napi két címszó délig elég egy olyan embernek, akit a rendszeres munkára és az italozás teljes kizárására ez a könyv tanított meg. Átlag 3-4 vagy 5-6 oldal a déli harangszóig – nekem nem volt három kiházásítandó lányom, mint Móricznak, aki napi tíz flekket írt” (213. oldal) stb.

Tanulságos a kötet végén *Portörölők írták* címmel közölt „kisantológia” is a *Porról* megjelent negatív kritikákból. Tanulságos (és szomorú) főleg azért, mert tisztán és világosan kiolvasható ezekből a kritika-részletekből is a „szakma” bizonytalankodása, ahogy se lenyelni, se kiköpni nem tudja Temesi posztmodern szótárregényét. Ma már tudjuk (vagy legalábbis én határozottan állítom), hogy bármit írtak is anno a kánoncsinálók, Temesi Ferenc *Por* című regénye megfellebbezhetetlenül a XX. századi magyar irodalom egyik csúcsteljesítménye. (*Lövétei Lázár László*)

UTAZÁSOK A MÁSIK EURÓPÁBAN

Andrzej Stasiuk könyve⁴ 2005-ben elnyerte a legfontosabb lengyel irodalmi díjat. Nem könnyű meghatározni a könyv műfaját. Néhol különleges útirajz, máshol furcsa következtetéseket megfogalmazó esszé, olykor szellemes történelemfilozófia, máskor mulattató vagy elgondolkodtató történetecskék sora. Kicsit Tamási Áron *Szülőföldemjére* hajaz, azzal a különbséggel, hogy a szerző nem a szülőföldjére tér haza, épp ellenkezőleg, számára addig ismeretlen országokat, idegen helyeket keres fel, mondja el benyomásait, tapasztalatait róluk.

Stasiuk a kilencvenes években jónéhány kelet-európai és balkáni országot járt be. Lengyelország, Szlovákia, Magyarország, Románia, Moldávia, Ukrajna, Szerbia, Albánia, Görögország határállomásainak

4 Andrzej Stasiuk: *Útban Babadagba*. Budapest, 2006, Magvető.

pecsétjei tarkították útlevelét. Bizonyos helyekre többször is visszatért. De soha nem a nagyvárosokat, vagy a felkapott, kiglancolt üdülőtelepeket kereste. Stasiukot mindig az elhagyatott települések, a félig vagy egészen elfeledett vidékek érdekelték, ahol az emberek olyanok, mintha megviselt díszlettologató munkások pihennék ki fáradalmaikat valamilyen hosszú előadás után. Az előadások a nagyvárosokban és a kiglancolt helyeken folynak, de ezek a helyek Kelet-Európában is olyanok, mint Nyugat-Európában. Vagy legalábbis igyekeznek utánozni. Az elfeledett helyeken található azok a sajátosságok, amelyek Stasiukot igazán érdeklik. Az elfeledett helyek lehetnek sivarak vagy furcsák, visszataszítóak vagy ámulatosak, de valahogy mindig valószínűsábnak, hitelesebbnek hatnak a szerző számára, mint a nagyvárosok álomszerű, csillogó kavalkádja. A nagyvárosokban és felkapott helyeken a proscéniumlámpák fénye alatt gyakran hamis, giccses előadás zajlik.

Stasiuk kalandozásai nem nevezhetők egyszerű turizmusnak. Van, amikor irodalmi zarándoklat, van, amikor véletlenszerű csavargás. Máramarosi tájakon járva idéz Bodor Ádám *Sinistra körzetéből*, a dél-erdélyi Resinár falut Emil Cioran önéletrajzának olvasása után keresi fel, s tölt ott több napot, próbálva átítatódni a hely szellemével. És van, amikor egyszerűen csak a véletlenre bízta, merre tovább.

Országúti buszmegállóiban várja a nem is biztos, hogy érkező autóbust, jelentéktelen, kis határállomásokon rostokol basáskodó vámtisztek önkényének kitéve, falusi vegyeskereskedések lépcsőin issza az olcsó sört, bort, pálinkát a helybéliekkel, elhagyott gyártelep tövében a szemétkben turkáló disznókonda mellett autóra stoppol. Néha megpróbálják átverni, néha a legönzletlenebb segítőkészséget tapasztalja. Ha az ember kilép a komfortzónájából, érdekes, sokszor meghökkentő dolgok adhatják elő magukat. Jobban megismerhető így egy hely, mint útikalauzokból.

Emlékezetes mondatai vannak Stasiuknak a világnak ezekről a helyeiről. Íme, néhány: „...az ünnepet mímelő hétköznapiság és a cifra szegénység egyre korcsabb változatai (...), vásári ócskaság, sokszorosított szemét, műanyag, ami rögtön elromlik, de hulladékként, szemétkupacként szinte örökké tart, amíg csak el nem nyeli a tűz, más elem nem bír vele. Ez járt a fejemben, amíg Leordinán, Alsóvisón és Felsővisón keresztül a Priszlop-hágó felé autóztunk”.

„Éjszaka Gura Humorului főutcáján tizenöt éves fiúk német rendszámtáblát akartak eladni nekünk. Bizonygatták, hogy BMW-ről szed-

ték le őket. (...) Igen, az első napon Romániában rám szakadt a kontinens minden bánata. Mindenfelé hanyatlást láttam, el sem tudtam képzelni az újjászületést.”

„Bodor Ádám és Sinistra átlátszó bevonatban rakódik rá a valóságos Máramarosra és Bukovinára, egyikhez is, másikhoz is gondolataim, szeretetem, félelmem átfénylő, eleven matériája tapad. Egyszerűen nem hagy aludni Sinistra.”

„...miközben a kerítés mögött elnémetesedett lengyelek, elrománosodott németek, ellengyelesedett ukránok leskelődnek, ez az egész határszéli keverék, a multikulti híveinek legédesebb álma...”

„A segédországok, másodvonalbeli nemzetek, tartalékos népek specialitása ez. Ez az a csillámlás, megkettőzött, megháromszorozódott fikció, görbe tükör, varázlámpás, délibáb, fantasztikum és ábrándkép, amely kegyesen becsúszik aközé, ahogy van, és ahogy lennie kellene. Ez az önirónia, amely lehetővé teszi, hogy játsszunk saját sorsunkkal, csúfot úzzünk belőle, kifestjük, a kudarcból hősi-komikus legendát csináljunk, a fikcióból meg valamiféle megváltást.”

„...rozsdás biciklin karikáznak a dimbes-dombos táj települései között, amelyek nevei legalább három nyelven mondhatók...”

„Semmi sem olyan, amilyennek első pillantásra látszik, mindenféle jelentésszilánkok rejlenek, amelyen fennakad a gondolat, mint gatyája a szögesdróton.”

„Úgy döntöttünk, nem csinálunk semmit, hagyjuk működni a világot. Jól tettük: egy óra múlva szinte asztalunkhoz jött a Tokaj feliratú, üres busz.”

„...Virágosvölgy és Ploszkos között újra elhittem, hogy sárból gyúrták az embert.”

„Pusztán arról van szó, hogy az utazás egyfajta, viszonylag egészséges kábítószer.”

„Hajnali négykor az ember vagy leül és elbőgi magát, vagy utazik tovább.”

„És van, aki csodálkozik, mint az a korfui görög, aki nem tudta elhinni, hogy merő szórakozásból két hetet töltöttünk Albániában, és a koszos gatyáinkat nézegette a fényben, a felfoghatatlan rejtély megoldását keresve.”

„A történelem, az események, a következmény, a gondolat, a terv sorra feloldódik a tájban, e jóval régebbi és nagyobb valamiben, mint az összes erőfeszítés együttvéve.”

„Aminek jönnie kell, az sosem ér ide, mivel útközben elhasználódik és elenyészik, mint távoli lámpás fénye. Örök alkony uralkodik itt, a gyerekek fáradtan születnek.”

„Így van Kisszebenben, Gorlicében, Göncön, Karánsebesen, a Fekete- és a Balti-tenger közti, egész híres-neves vidéken. Állnak és számolgatják a cigarettát a dobozban és az aprót a zsebükben. Az idő messziről jön, és idegen levegőre emlékeztet, amit már szívott valaki.”

„Jó dolog kérdőjeles országban élni, mivel több teret zárnak közre a határai, mint ahogy a földrajz alapján gondolná az ember.”

Lehet, hogy utazásai elején még idegen helyek voltak ezek Stasiuk számára, de ismétlődő látogatásai közben valami nagyon megváltozott: „Szeretném, ha mindazokon a helyeken el lehetnék temetve, ahol jártam és valaha jární fogok. A fejem a Zemplén zöldellő dombjai között, a szívem valahol Erdélyben, a jobb kezem Montenegróban, a bal Szepesbélában, a szemem Bukovinában, az orrom Resinárban, a gondolataim talán mifelénk...” (*Molnár Vilmos*)



Magma, 2012 (fa, kő, 17x20x15 cm)